

СЕКЦІЯ
«ФІЛОСОФІЯ»

Ворона Поліна

ЖІНОЧІ ОБРАЗИ В СЛОВ'ЯНСЬКІЙ МІФОЛОГІЇ

На міфологію праслов'ян мали вплив загальні релігійні процеси, потім відбувався розвиток місцевих міфологій; вони, звичайно, зберігали рамки, притаманні всій загальнослов'янській міфології. Сама по собі праслов'янська міфологія має індоєвропейське коріння, це проявляється в схожості окремих розповідних елементів і особливо певних архетипів.

До кінця X століття основною й єдиною системою вірування на Русі було паганство. В 980 році великий київський князь Володимир провів релігійну реформу, встановивши загальнооб'язковий пантеон. На пагорбі були встановлені дерев'яні ідоли шести богів: Перуна, Стрибога, Дажбога, Сварога, Хорса і Мокоші. Сьомий ідол – Велес – стояв внизу на Подолі.

Мокош – єдине жіноче божество, чий ідол стояв на вершині пагорба в Києві. В «Повісті минулих літ» вона остання в списку, який починається з Перуна. В подальших списках паганських богів Мокош займає особливе місце. Вона жінка з великою головою і великими руками, що пряде ночами в хаті; і повір'я забороняє залишати кудель на ніч, «бо Мокош запряде». В міфології південних слов'ян вона схожа на дружину громовержця або його жіночу відповідність; топологічно вона близька до грецьких мойр, які прядуть нитки долі. Пам'ять про Мокош в Україні зберігається до середини XIX століття.

З короткого опису основних міфологічних структур видно, що жіночі образи малочисельні і в протиставленнях вони пов'язані з мокрим, темним, поганим, тобто несприятливих для людської спільноти. Жіноче начало

сприймається як більш наближене до паганських ритуалів, магії, до землі і сприяє безпосередньому впливу на навколишнє середовище. Ось чому на найвищих рівнях ієрархії число жіночих персонажів різко зменшується.

Через вісім років після споруди пантеону, в 988 році, князь Володимир знищив ідоли і прийняв християнство з Візантії, яке й стало офіційною релігією Давньої Русі. Паганські вірування та пов'язані з ними обряди потрапили під заборону як державної, так і церковної влади.

Але прийняття християнства зовсім не означало зникнення слов'янської міфології у її східнослов'янській формі. Традиційні міфологічні архетипи збереглися в свідомості населення протягом тривалого часу.

Прийняття християнства вплинуло на деякі жіночі персонажі пізньої східнослов'янської міфології. Свята Параскева-П'ятниця – пряме продовження богині Мокоші. Християнські й паганські культу злилися, і П'ятниця стала «бабською святою». Вона вважалась покровителькою багатьох жіночих ремесел, характерних для патріархальної економіки стародавньої Русі. З 28 жовтня, дня присвяченого П'ятниці, жінки розпочинали м'яти льон. До XIX століття вважалося, що кожної п'ятниці не можна прости, купати дітей або прати. Треба було поститися, відклавши всі домашні справи. Аналогічні мотиви можна було спостерігати у зв'язку з іншим міфологічним персонажем – середою. Вона, як і п'ятниця, пов'язана з «жіночими», непарними днями тижня. Допомогала прости і шити та карала тих, хто працював у середу.

У XIX ст. в Україні зберігся звичай «водити П'ятницю» – жінку з розплетеним волоссям. Вважалося, що П'ятниця ходить поколена голками і виверчена веретеном тому, що нечестиві жінки шиють, прядуть в «її» дні. Образ Параскеви-П'ятниці втілював архетип матері-захисниці, що прохає допомоги в домашніх справах. Вона також мала владу над здоров'ям, урожаєм та плодючістю скота.

Якщо заборони порушувались, то П'ятниця може покарати хворобами. Її ототожнювали з водою – східнослов'янським жіночим символом. В російських та українських казках Баба Яга, негативний персонаж, наказує героїні працювати – прясти, а та втікає від неї. Шлях героїні перекриває річка. Вона вмовляє річку пропустити її, і та погоджується. В народі до П'ятниці було звертання «матінка». На Покрову дівчата, які бажали вийти заміж говорили «Матінко П'ятнице, покрий мене!»

Образ Параскеви-П'ятниці більш близький людям, ніж образ Мокоші. Якщо Мокош була відповідальна за добробут всього колективу, то Параскева-П'ятниця – за окрему жінку, її сім'ю, дім, до неї й звертались жінки зі своїми турботами.

З багатьма міфами пізнього походження пов'язані «небесні жінки», котрі влітку підіймаються з колодязів, летять під хмари і приносять звідти воду для поливу земель, сприяючи таким чином підвищенню урожаю.

На початку зими, коли випадає перший сніг, жителі села ліпили снігову бабу – сніг приносили ті самі «небесні жінки». Опускаючись на землю ці самі жінки перетворювались на русалок. Русалки завжди молоді, в них довге розпущене волосся. Русалками ставали нещасні утоплениці. Разом з русалками не боялись купатися тільки відьми, інші ж могли заслухатися їхніми піснями, впасти в воду і потонути. В травні-червні традиційно влаштовували ігрища – «русалії». Обрядові ігри супроводжувались піснями, танцями, питтям пива та сексуальною свободою. Християнство заборонило подібні свята і називало їх «бісовськими» і «демонічними», але незважаючи на всі заборони, вони продовжували існувати аж до ХХ століття. В русальську неділю дівчата кидали в воду вінки і просили собі заможного нареченого.

Втілення нечистої сили в жіночому образі були богиня смерті – Морена або Марана. Згідно давніх слов'янських традицій, у неї не було сімейного

зв'язку, тобто вона не мала відношення до тих установ, що підтримували моральні норми серед людей. Вона мандрувала в снігах.

Богинею кохання у давніх слов'ян була Лада. Її образ нагадує собою відображення вірування в «небесних» і «сонячних» жінок. Вона була покровителькою не тільки кохання, а й молодості, краси та плодючості.

Інша богиня Зоря – озброєна, смілива й войовнича. Вона приходить на світанку й приводить з собою сонце, розганяючи морок і туман своїм яскравим промінням. Зорі присвячували молитви про захист: «Захисти мене, о діво, від ворога, від списа, від стріли...». Вона також могла запобігти смерті на полі бою.

Обряди «проводів весни» до цього часу збереглися в народі. В східнослов'янській міфології втілення весни і родючості була Кострома, молода жінка, закутана в білі простирадла, з дубовою гілкою в руках. Під час ритуалу поховання Костроми її втілювало соломяне опудало. Спалювання або розривання на шматки цього опудала супроводжується обрядовим плачем і сміхом. Але Кострома незабаром воскресає. Ритуал повинен був забезпечити родючість і визначити прихід тепла.

Давні слов'яни вірили в богинь, присутніх при народженні, щоб дати новонародженому долю і на їх функції вказує сама назва – рожаниці. Культ рожаниць багато в чому близький до давньогрецьких мойр. Коли жінка народжувала, проводився обряд родин – готували кашу й подавали гостям. Друга страва призначалась рожаницям. Їх вшанування відноситься до культу предків. В християнських повчаннях рожаниці розглядаються як «бісові сили», але віра в них протягом століть не зникала. Родини перейменували в христини, та обряд пригощання гостей кашею, хлібом і випивкою зберігся.

Деякий час на Русі, як і в інших країнах вірили, що жінка може зачати одна, без участі чоловіка. Вона була єдиним продовжувачем роду. І хоча механізм народження зараз відомий усім, навіть зараз зберігаються певні

магічні дії або розповідні молитви, які мають за основу віру в нестатевий спосіб розмноження. В давніх казках деякі героїні зачинають, скуштувавши плодів або ягід: «Я блукала в лісі і проковтнула горошину». І до цього дня бувають випадки, коли жінки їдять горох або дріжджі, щоб завагітніти.

В давньоруській міфології жінка відігравала особливу роль в продукуванні життя. В православ'ї широко розповсюджений був культ Богородиці. Не дивно, що й більшовики, прийшовши до влади, не хотіли спочатку включати в свою пропагандистську машину образи матерів. Та з приходом Сталіна до влади, коли Советська держава вступила в період бурхливої індустріалізації, виникла потреба у великих масах робочої сили. В результаті виникає відкриття «материнської» теми. Під час Великої Вітчизняної війни і до недавня комуністична влада намагалась підвищувати народжуваність: було введено звання Мати-героїня для тих жінок, які народили десять і більше дітей. Всіляко романтизувався інститут шлюбу, матерям надавались різноманітні пільги. В советському мистецтві тієї доби також активно експлуатувався образ матері.

Узагальнено жіночий образ у слов'янській міфології був основою патріархального уявлення про жінку і разом з поняттям батьківських прав прищеплювався з дитинства релігією, правом, всіма виховними практиками.

Список використаних джерел та літератури

1. Войтович В. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. 662 с.
2. Кісь О. Р. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст.). Львів : Інститут народознавства НАНУ, 2008. 272 с.
3. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія / упоряд., прим., біогр. нариси: А. П. Пономарьов, Т. В. Косміна, О. О. Боряк ; вступ. ст. А. П. Пономарьов. Київ: Либідь, 1992. 637 с.

Наук. керівн.: Артюх В. О., канд. філос. наук, доцент